

Otomatik Kontrol

Otomatik kontrol sistemleri ve sınıflandırılması

Hazırlayan: Dr. Nurdan Bilgin

Temel Kontrol Çeşitleri

---

1. Açık Çevrim (Open Loop) Kontrol

- ❑ Trafik ışıkları
- ❑ Çamaşır makinası, bulaşık mak. vs
- ❑ Basit Sıvı Düzeyi Kontrolü (Tuvalet Sifonu)

2. Geribildirimli (Feedback) yada Kapalı Çevrim (Closed Loop) Kontrol

- Temel hata tabanlı geri bildirimli kontrol sistemi
- Geribildirim, ileri bildirim ve bozucu etki giderici içeren kapalı çevrim kontrol sistemi
- Dolaylı geri bildirimli kontrol sistemi
  - ❑ İnsan davranışı ve el kontrolcöleri
  - ❑ Otomatik pilot
  - ❑ Robot manipölatörlerin kontrolü
  - ❑ İklimlendirme araçları (Isıtıcılar, soğutucular, nemlendiriciler vs.)

Açık Çevrim Kontrol Sistemi

Kullanılan Semboller:

$c(t)$: Kontrollü Çıkış

$d(t)$: Bozucu Etki

$u(t)$: Ayarlanabilir Kontrol Girişi

$r(t)$: Referans Giriş

$d^*(t)$: Ölçülen yada Tahmin Edilen Bozucu Etki

P : Sistemin Parametreleri

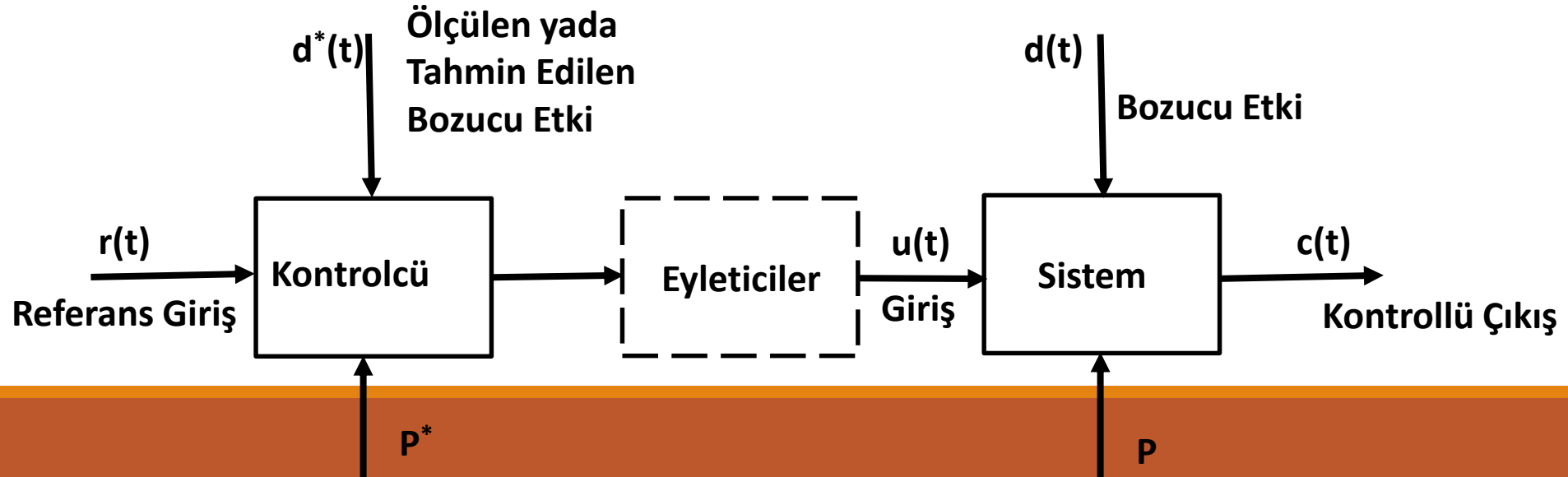
P^* : Tahmin Edilen Sistem Parametreleri

Açık çevrim kontrol sisteminde, üretilen kontrol girişi $u(t)$, $r(t), d^*(t)$ ve $P^*(t)$ 'nin bir fonksiyonudur.

$$u(t) = f(r(t), d^*(t), P^*(t))$$

Bu fonksiyon, açık çevrim kontrolün kontrol kuralıdır ve kontrol mühendisi tarafından tasarlanır.

Not: Bazı diyagramlarda eyleticiler gösterilmeyebilir, eyletici sistemle veya kontrolcüyle birleşmiş gibi düşünülebilir.

Kapalı Çevrim Kontrol Sistemi

Yeni eklenen semboller:

$c'(t)$: Ölçülen Çıkış (Algılayıcı çıkışı)

$n(t)$: Algılayıcı gürültüsü

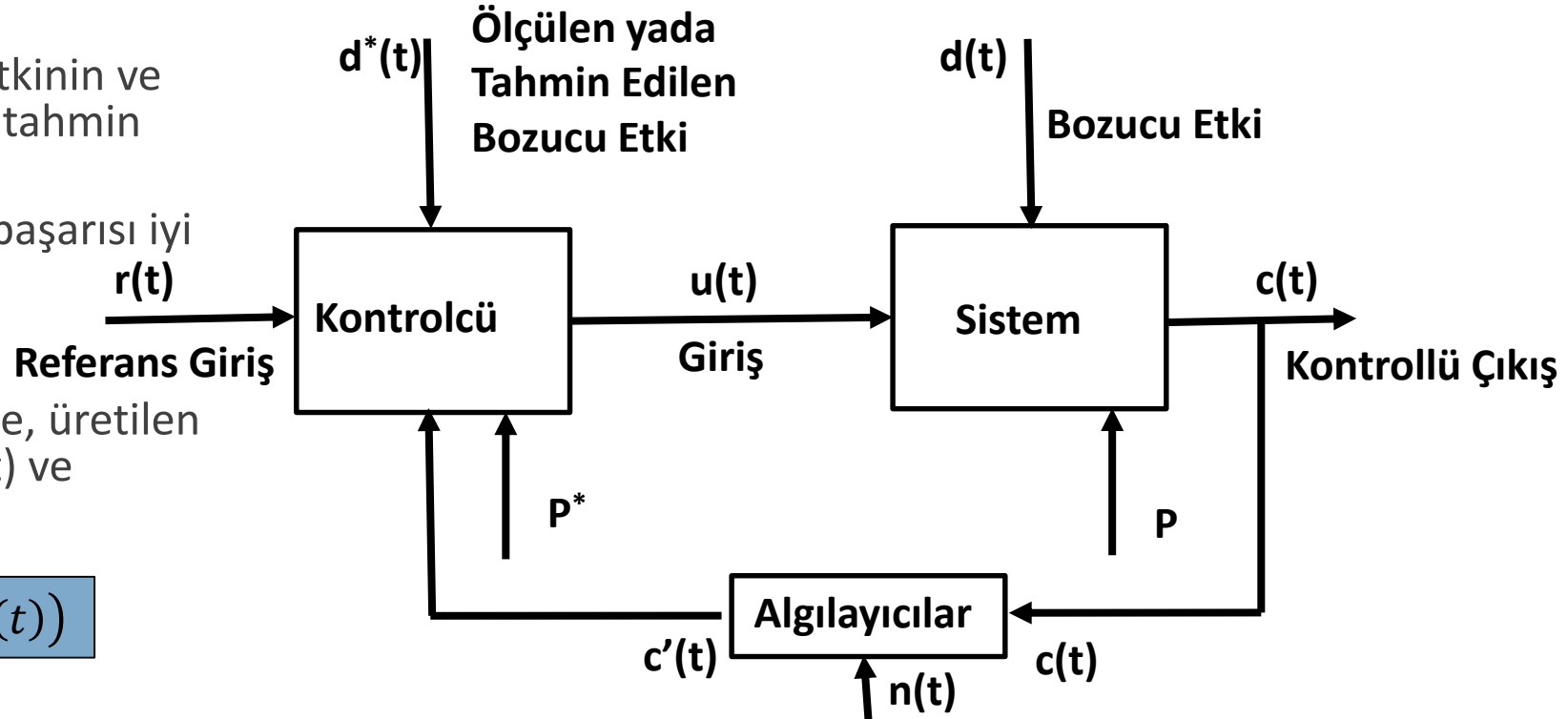
Açık çevrimin tersine, bozucu etkinin ve sistem parametrelerinin çok iyi tahmin edilmesine gerek yoktur.

Ancak kapalı çevrim kontrolün başarısı iyi algılayıcılara dayanır yani;

$$c'(t) \cong c(t)$$

Kapalı çevrim kontrol sisteminde, üretilen kontrol girişi $u(t)$, $r(t)$, $c'(t)$, $d^*(t)$ ve $P^*(t)$ 'nin bir fonksiyonudur.

$$u(t) = f(r(t), c'(t), d^*(t), P^*(t))$$

Kapalı Çevrim Kontrol Sistemi Çeşitleri

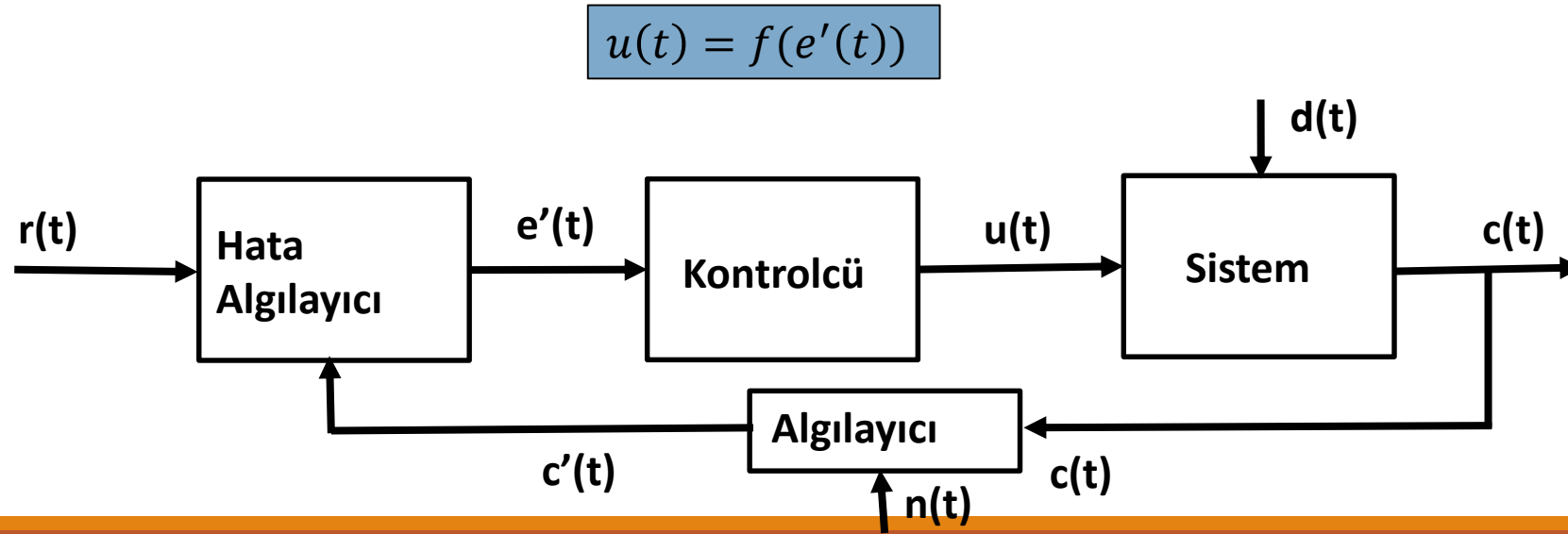
Temel hata tabanlı geri bildirimli kontrol sistemi

Hata Algılayıcı (Comparator yada Error Detector): Referans giriş ile algılayıcı tarafından ölçülen çıkış arasındaki farkı bulan cihazdır.

Burada, kontrolcünün girişi olan $e'(t)$ 'ye uygulama hatası (Actuating Error) denilmektedir, ve şu şekilde bulunur. $e'(t) = r(t) - c'(t)$

Gerçek hata (Actual Error) ise $e(t) = r(t) - c(t)$ dir.

Sistemin kontrol girişi, uygulama hatasının bir fonksiyonu olarak, kontrolcü tarafından üretilir.

Kapalı Çevrim Kontrol Sistemi Çeşitleri

Geri ve ileri bildirimli ve bozucu etki giderici içeren kontrol sistemi

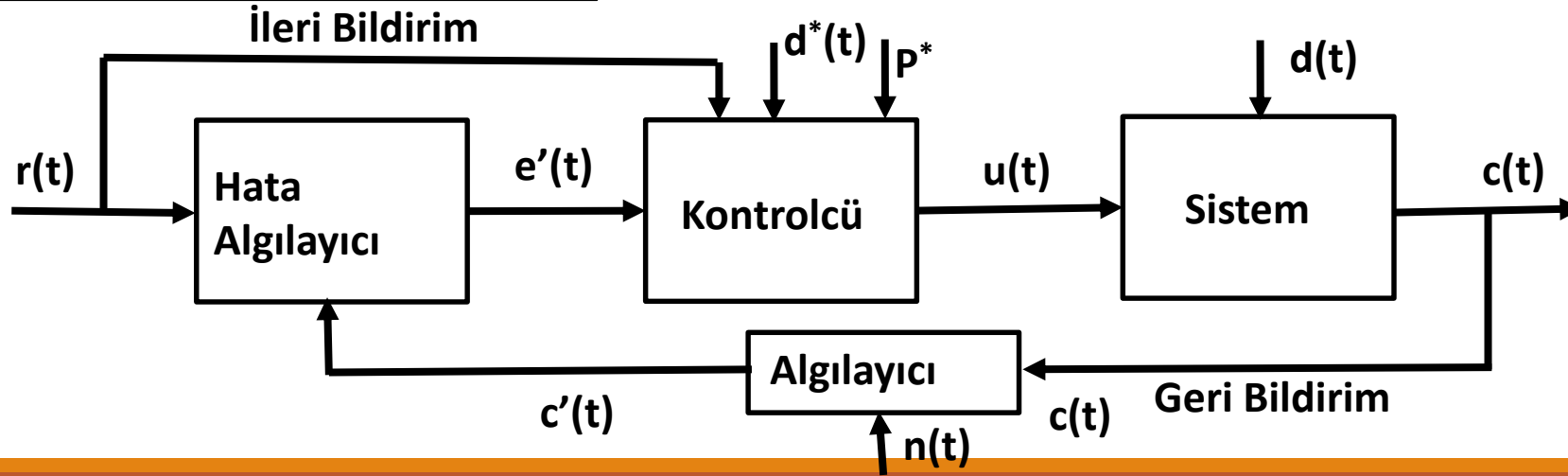
Geri bildirim: Kontrolcüye, çıkış ile ilgili bilgi sağlar.

İleri bildirim: Kontrolcüye referans giriş ile ilgili bilgi sağlar.

Bozucu etki giderici: Kontrolcüye, bozucu etkinin mümkünse ölçülen veya tahmin edilen değeri ($d^*(t)$) hakkında bilgi sağlar. $d^*(t)$ bozucu giriş $d(t)$ 'nin ölçülen veya tahmin edilen değeridir.

Böylelikle kontrol girişi uygulama hatasının, referans girişin, tahmin edilen bozucu etki ve sistem parametrelerinin fonksiyonu olarak üretilir.

$$u(t) = f(e'(t), r(t), d^*(t), P^*(t))$$

Kapalı Çevrim Kontrol Sistemi Çeşitleri

Dolaylı geri bildirimli kontrol sistemi

Bu kontrol, gözlenen ve kontrol edilen çıktı farklı olduğunda kullanılır; en yaygın örneği robot manipülatörlerdir, uç noktadan alınamayan sadece bilekten alınan ölçümler geri bildirim olarak kullanılır.

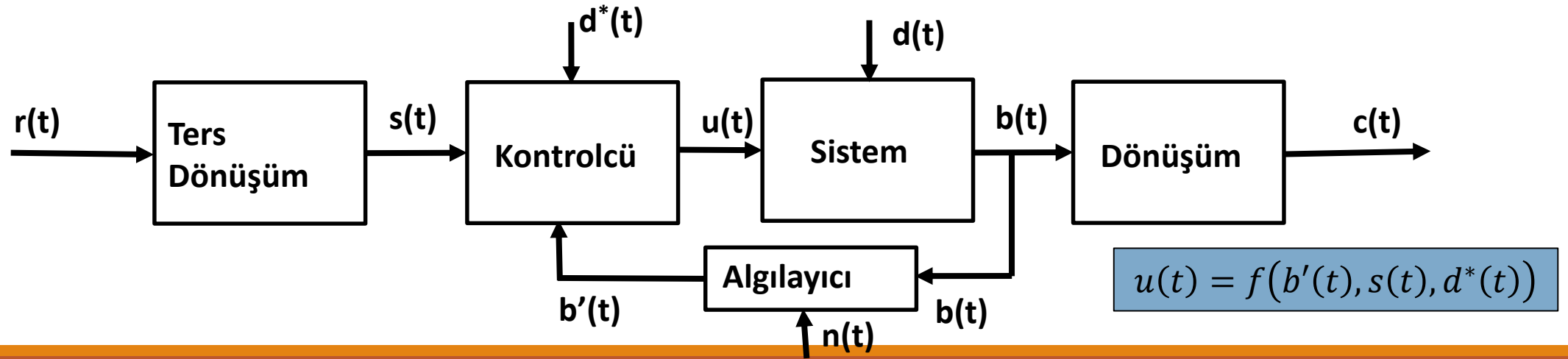
Dönüşüm $b(t) \rightarrow c(t)$; Ters Dönüşüm $r(t) \rightarrow s(t)$

$r(t) \rightarrow$ Kontrollü çıkış $c(t)$ için referans

$c(t) \rightarrow$ Ölçülemeyen Kontrollü Çıkış

$s(t) \rightarrow$ Gözlenen çıkış $b(t)$ için referans

$b(t) \rightarrow$ Ölçülen Gözlenen Çıkış

Örnek: Bir rotorun hız kontrolü

Kontrol Amacı: Rotorun $\omega(t) \cong \omega^*$ gibi arzu edilen sabit bir hızda dönmesi istenmektedir.

Bu örnekte öğrendiğimiz kontrol çeşitlerinden

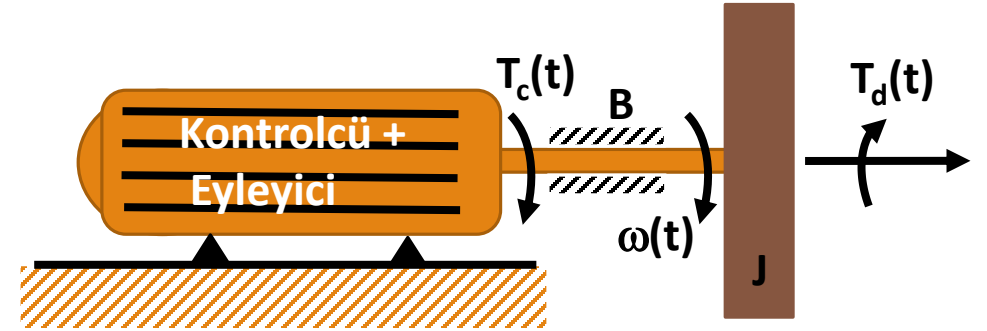
- a) açık çevrim
- b) En temel kapalı çevrim
- c) Gelişmiş kapalı çevrim

Kontrollerin kontrol amacını gerçekleştirme konusunda **ne oranda başarılı** olduklarını irdeleyeceğiz.

Kalıcı hata oranlarını karşılaştıracacağız.

Böylelikle sözünü ettiğimiz kontrol çeşitlerinin **avantaj ve dezavantajları** konusunda daha fazla bilgi sahibi olacağız.

Kapalı çevrimde kontrol kuralı olarak en temel kontrol kuralı olan **oransal kontrolü** kullanacağız.

$T_c(t)$: Kontrol torku (Ayarlanabilir Giriş)

$T_d(t)$: Bozucu tork, gerçekleştirilen göreve bağlı olarak ortaya çıkan tepki torku

J : Rotorun atalet momenti

B : Yatağın vizkoz sürtünme katsayısı

$\omega(t)$: Rotorun açısal hızı

Örnek: Bir rotorun hız kontrolü

Sistemin Hareket Denklemi:

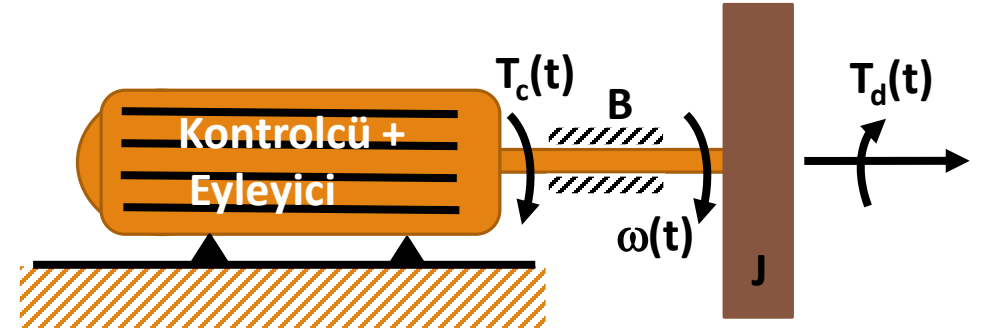
$$J\alpha(t) = \sum T$$

$$\alpha(t) = \dot{\omega}(t)$$

$$J\dot{\omega}(t) = T_c(t) - T_d(t) - T_f(t)$$

$$T_f(t) = B\omega(t) \text{ Sürtünmeden doğan tork.}$$

$$J\dot{\omega}(t) + B\omega(t) = T_c(t) - T_d(t)$$

$T_c(t)$: Kontrol torku (Ayarlanabilir Giriş)

$T_d(t)$: Bozucu tork, gerçekleştirilen göreve bağlı olarak ortaya çıkan tepki torku

J : Rotorun atalet momenti

B : Yatağın vizkoz sürtünme katsayısı

$\omega(t)$: Rotorun açısal hızı

Örnek: Bir rotorun hız kontrolü

Açık Çevrim Kontrol

Sistem parametrelerini tam olarak bildiğimizi varsayalım yani,

$$\hat{B} \cong B \text{ \& \ } \hat{J} \cong J$$

Benzer şekilde başlangıçtaki bozucu etkiyi de $\hat{T}_d^0$ olarak tahmin edelim. Başlangıç kontrol torku da T_c^0 olsun. Bu durumda sistemin hareket denklemi

$$J\dot{\omega}(t) + B\omega(t) = T_c^0 - \hat{T}_d^0$$

Sistemin durgun duruma ulaşması için uygulanması gereken açık çevrim kontrol torku yukarıdaki ifadeden çekilebilir.

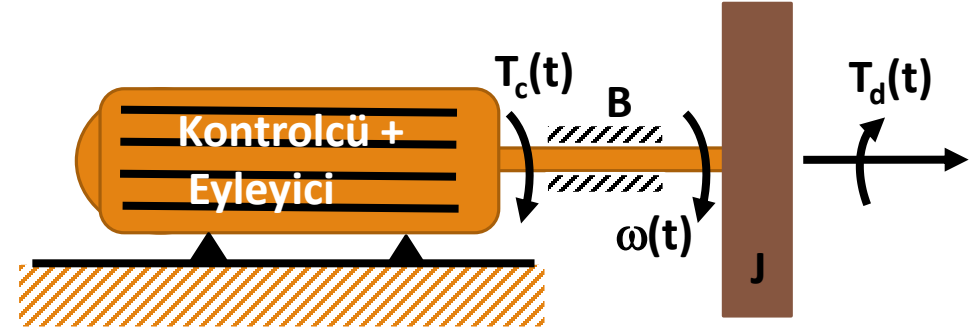
$$B\omega_{ss} = T_c^0 - \hat{T}_d^0 \cup \omega_{ss} = \omega^* \Rightarrow T_c^0 = B\omega^* + \hat{T}_d^0$$

$$J\dot{\omega}(t) + B\omega(t) = \overbrace{B\omega^* + \hat{T}_d^0}^{T_c^0} - T_d(t)$$

$$\varepsilon(t) = \omega^* - \omega(t) \therefore \dot{\varepsilon}(t) = -\dot{\omega}(t)$$

$$T_d(t) - \hat{T}_d^0 = -J\dot{\omega}(t) + B(\omega^* - \omega(t))$$

$$\tilde{T}_d(t) = J\dot{\varepsilon}(t) + B\varepsilon(t) \Rightarrow \varepsilon_{ss} = \frac{\tilde{T}_d}{B}$$

$T_c(t)$: Kontrol torku (Ayarlanabilir Giriş)

$T_d(t)$: Bozucu tork, gerçekleştirilen göreve bağlı olarak ortaya çıkan tepki torku

J : Rotorun atalet momenti

B : Yatağın vizkoz sürtünme katsayısı

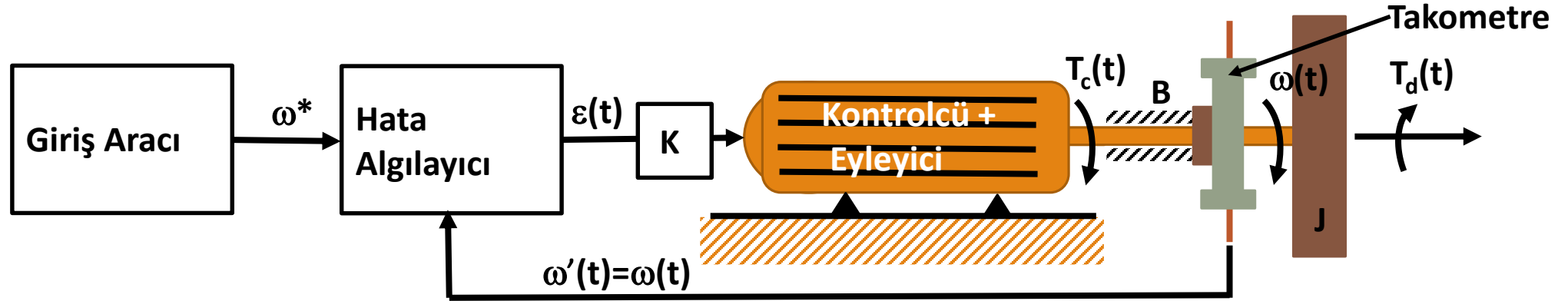
$\omega(t)$: Rotorun açısal hızı

$$J\dot{\omega}(t) + B\omega(t) = T_c(t) - T_d(t)$$

$$\varepsilon_{ss} = \frac{\tilde{T}_d}{B}$$

Örnek: Bir rotorun hız kontrolü

En Temel Kapalı Çevrim Kontrol

En temel geri bildirim kontrol kuralı olan P (oransal) kontrol kullanıyoruz. Bu ilişkiye göre kontrol girişi (torku) $T_c(t) = K\varepsilon(t)$.

$$\text{Hata } \varepsilon(t) = \omega^* - \omega(t) \Rightarrow \omega(t) = \omega^* - \varepsilon(t) \Rightarrow \dot{\omega}(t) = -\dot{\varepsilon}(t)$$

$$-J\dot{\varepsilon}(t) + B(\omega^* - \varepsilon(t)) = K\varepsilon(t) - T_d(t)$$

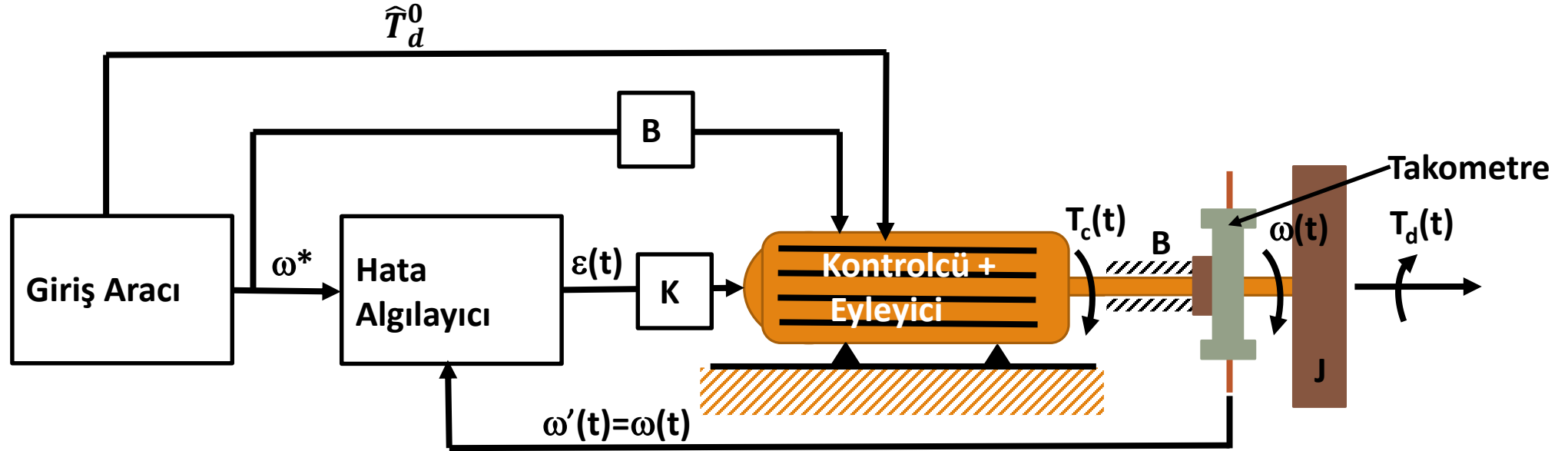
$$J\dot{\varepsilon}(t) + (B + K)\varepsilon(t) = B\omega^* + T_d(t)$$

Tekrar, aynı varsayımda bulunup bozucu etkinin sabit bir değere oturduğunu düşünürsek $T_d(t) = T_d^0$ olur. Bu durumda kalıcı durum hatası

$$\varepsilon_{SS} = \frac{B\omega^* + T_d^0}{B + K}$$

Örnek: Bir rotorun hız kontrolü

Gelişmiş Kapalı Çevrim Kontrol

İleri besleme ve bozucu etki giderici tahmin değerinin katılımıyla,

kontrol girişi (torku) $T_c(t) = K\varepsilon(t) + B\omega^* + \tilde{T}_d^0$ olur.

Hata $\varepsilon(t) = \omega^* - \omega(t) \Rightarrow \omega(t) = \omega^* - \varepsilon(t) \Rightarrow \dot{\omega}(t) = -\dot{\varepsilon}(t)$

$-J\dot{\varepsilon}(t) + B(\omega^* - \varepsilon(t)) = [K\varepsilon(t) + B\omega^* + \tilde{T}_d^0] - T_d(t)$

$J\dot{\varepsilon}(t) + (B + K)\varepsilon(t) = \tilde{T}_d(t)$

$$\varepsilon_{SS} = \frac{\tilde{T}_d^0}{B + K}$$